

O'RTA OSIYODA MADRASA VA MAKTAB TA'LIMI**Raimov Fayzullo**

UMFT universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'rta Osiyoda maktab va madrasa ta'limining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda ularning jamiyat hayotidagi o'rni yoritiladi. Boshlang'ich maktablar va oliy ta'lim maskani bo'lgan madrasalarning ta'lim-tarbiya jarayonidagi vazifalari, o'qitiladigan fanlar, ustoz-shogird an'analari hamda ularning ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, maktab va madrasa ta'limining bugungi ta'lim tizimi shakllanishiga ko'rsatgan ta'siri ochib beriladi.

Kalit so'zlar: O'rta Osiyo, maktab ta'limi, madrasa, ta'lim-tarbiya, ustoz-shogird, ma'naviyat

Kirish

O'rta Osiyo qadimdan ilm-fan va ma'rifat markazi bo'lib kelgan. Ushbu hududda maktab va madrasa ta'limi jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin tutgan. Ayniqsa, IX–XII asrlarda Sharq uyg'onish davrida maktab va madrasalar ilmiy va madaniy hayotning asosiy tayanchiga aylangan.

Maktab va madrasa ta'limi nafaqat bilim berish, balki shaxsni axloqiy, ma'naviy va ijtimoiy jihatdan tarbiyalash vazifasini ham bajargan.

O'rta Osiyoda maktab ta'limi

Maktablar O'rta Osiyoda boshlang'ich ta'lim beruvchi muassasa sifatida faoliyat yuritgan. Ularda asosan bolalarga savod o'rgatilgan. Maktab ta'limining asosiy maqsadi bolalarning o'qish, yozish va hisoblash ko'nikmalarini shakllantirish bo'lgan.

Maktablarda Qur'on o'qish, arab yozuvi, hisob-kitob va odob-axloq qoidalari o'rgatilgan. Ta'lim jarayonida yodlash va takrorlash usullari keng qo'llanilgan. Ustoz shaxsiy namuna orqali tarbiyalashga katta e'tibor qaratgan.

Madrasa ta'limining shakllanishi va rivoji

Madrasalar O'rta Osiyoda oliy ta'lim maskani sifatida shakllangan. Ular dastlab masjidlar qoshida tashkil etilgan bo'lib, keyinchalik mustaqil ilm dargohlariga aylangan.

Madrasalarda diniy fanlar bilan bir qatorda dunyoviy fanlar ham o'qitilgan. Jumladan, fiqh, hadis, tafsir bilan birga matematika, astronomiya, tibbiyot, falsafa va mantiq fanlari ham ta'lim dasturidan o'rin olgan.

Maktab va madrasalarda ta'lim mazmuni

Maktab va madrasalarda ta'lim mazmuni yosh va bilim darajasiga mos ravishda tashkil etilgan. Maktablarda asosiy e'tibor savodxonlik va axloqiy tarbiyaga qaratilgan bo'lsa, madrasalarda chuqur ilmiy bilimlar berilgan.

Ta'lim jarayonida:

- og'zaki bayon,
- savol-javob,
- munozara,
- mustaqil o'rganish

kabi metodlardan foydalanilgan. Bu usullar talabalar tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilgan.

Ustoz-shogird an'analari

O'rta Osiyoda maktab va madrasa ta'limida ustoz-shogird munosabatlari alohida ahamiyatga ega bo'lgan. Ustoz bilim manbai va tarbiyachi sifatida katta hurmatga sazovor bo'lgan. Shogird esa ustozga hurmat va itoat bilan munosabatda bo'lishi lozim edi. Bu an'ana bilimlarning avloddan-avlodga uzluksiz o'tishini ta'minlagan.

Maktab va madrasalarning tarbiyaviy ahamiyati

Maktab va madrasalar faqat ta'lim beruvchi emas, balki tarbiya beruvchi muassasa sifatida faoliyat yuritgan. Ular yoshlarni halollik, mehnatsevarlik, adolat, vatanparvarlik va ma'naviy poklik ruhida tarbiyalagan.

Shuningdek, jamiyatda ilmiy insonlarni yetishtirish orqali ijtimoiy taraqqiyotga xizmat qilgan.

Maktab va madrasa ta'limining bugungi ahamiyati

Bugungi zamonaviy ta'lim tizimining shakllanishida O'rta Osiyo maktab va madrasa ta'limi muhim tarixiy tajriba hisoblanadi. Ularning ta'lim-tarbiya uyg'unligiga asoslangan modeli hozirgi pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashadi.

Ustoz-shogird an'analari, axloqiy tarbiya va ilmgga hurmat bugungi ta'limda ham dolzarbligini saqlab kelmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'rta Osiyoda maktab va madrasa ta'limi ilm-fan, madaniyat va ma'naviyat rivojining asosiy omili bo'lgan. Ushbu ta'lim muassasalari yosh avlodni bilimli, axloqli va jamiyatga foydali shaxslar etib tarbiyalashda muhim rol o'ynagan.

Ularning boy tajribasi bugungi ta'lim tizimini takomillashtirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xaydarov. S.A.(2026). Pedagogik risklarni boshqarishda globallashuv jarayonlarning ahamiyati. International scientific journal. Interpretation and researches. 1(73).

2. Xaydarov. S.A. (2026). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 3(1). 159-164.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
8. Xaydarov S.A. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.